

Fűzlevelű gyöngyvessző - *Spiraea salicifolia* L.

A régebben *fűzlevelű bajnóca* néven ismert cserjefaj hazánk flórájának egyik őshonos és ritka tagja, bár kertészeti művelésből kivadult példányaival sokfelé találkozhatunk az országban. Közép-Európában 1568 óta foglalkoznak e dekoratív cserjefaj termesztésével.

Leírása

0,5-2 m magasra megnövő lombhullató cserje felálló, sárgásbarna színű, később megszőrkülő kopasz hajtásokkal. Vesszői vékonyak, nyúlánkak; csúcsrügy helyett a virágzat nyúlványaiban végződnek. A rügyek aprók, tojásdadok, tompacsúcsúak és a hajtástól elállóak, a vesszőkön sűrűn állnak, általában 1-3-asával.

Levelei szórt levélállásúak; megnyúlt lándzsásak, 4-7 cm hosszúak és 1-2 cm szélesek. A levélváll ék alakú, a levél széle szinte a levélalaptól kezdve egyenlőtlenül fűrészes; a levélcsúcs tompa. A levéllemez felül zöld és kopasz, a fonákon világoszöld színű és a főbb ereken ritkán szőrös. A levélnyel 2-4 mm hosszú.

Virágai hosszúkas, végálló bugavirágzatban nyílnak, kétivarúak. A virágtakarót 5-5 szabad csésze- és szíromlevél képezi. A virágzati tengely és a virág-kocsányok finoman szőrösek; a virágok rózsaszínűek, a porzósálak jóval hosszabbak a szirmoknál.

Termése felálló tüszőcsoportot alkot, mely megnyúlt bugában található. A kopasz tüszők végálló bibemaradványt viselnek, szétállóak, csak az alapjuknál érnek össze. A 2-3 mm hosszú tüszőkben találhatóak a magok, melyek 1,5-2 mm hosszúak, pálcika alakúak, laposak; felületükön méhsejtszerű rajzolat látható.

Fajon belüli változatosság

Kevésbé változatos faj; az eddig leírt három faj alatti egység a következő:

- f. *nana* KOCH.: a növény magassága általában nem éri el a 30 cm-t;
- f. *grandiflora* KOCH.: a virágok nagyobbak, a párta világos rózsaszínű;
- var. *latifolia* AITON.: a lomblevelek visszástojásdadok, a buga laza, a virágok fehérek.

Ez utóbbi változatot később külön fajként kezelték (*Spiraea latifolia* BORKH.).

Virágzás, szaporodásbiológia

A virágzási idő júniustól augusztusig tart, a termésérés és -hullás időpontja pedig július - szeptember hónapokra esik. A virágok megporzását a nemzetség többi fájához hasonlóan rovarok végzik. A generatív szaporodási forma mellett a növény vegetatív úton is jól szaporodik: gyökérsarjai révén gyorsan terjed, ezáltal patakpartok megkötésére is alkalmas élősvény tud képezni.

Elterjedése

A füzlevelű gyöngyvessző boreális jellegű, eurázsiai (eurosibériai) faj igen széles elterjedési területtel, mely Közép-Európától kezdve Szibérián és Kelet-Ázsián át egészen Alaszkáig húzódik.

Európában elterjedésének nyugati határa Csehország és Felső-Ausztria, déli határa Erdély és Dél-Oroszország, északi határa pedig Közép-Oroszország területén található. Őshonossága kontinensünkön erősen vitatott; Németország és Svájc területén sokfelé megtalálhatók művelésből kivadult előfordulásai, melyek egy része az utóbbi másfélszáz évben teljesen meghonosodott. Őshonosnak tekintett állományai csak Csehország déli részén és Ausztria egyes területein (Felső-Ausztria, Stájerország) élnek, bár ezek spontán jellegét is többen megkérdőjelezzik. Legalább helyenkénti őshonosságát látszik alátámasztani a faj csaknem teljesen összefüggő areája és az a tény, hogy természetes növény-társulásokban sokfelé megtalálható: CAJANDER hasonló állományokat írt le Észak-Szibériában a Léna mellékfolyóinak partjai mellől, mint amilyenek Dél-Csehország folyópartjai mentén és lápokban helyenként kiterjedten előfordulnak.

Élőhelye

Inkább síkvidéki faj, bár a magashegységek montán régióinak patakmenti magaskórós társulásaiban is előfordul sokhelyütt. Általában folyók és tavak partján, ártereken és lápos területeken nő, leginkább láperdőkben és bokorfüzesekben, de jelen van nedves réteken, tőzeglápokban, nedves cserjésekben és erdőszéleken is; kertekből ill. művelésből kivadulva pedig utak és sövények mentén találjuk.

Nedves termőhelyet igénylő fényigényes és mészkerülő faj, mely leginkább szilikátos alapkőzeten képződött, tápanyagban gazdag, humuszos vagy nyers hordalék- és tőzeg-talajokon jelenik meg.

Hazai előfordulása

Hazánkban sokfelé megtalálható kertészeti művelésben vagy onnan kivadulva (Nagykanizsa, Kőszeg, Debrecen, Nyírábrány, Szombathely, Pálháza, Nagyhuta stb.), ám a növény őshonosnak tekinthető előfordulása csak lokalizáltan, a Dél-Dunántúl Belső-Somogyi homokvidékén található. Ezen a síkvidéki jellegű, enyhén hullámos felszínű, savanyú homokkal borított vidéken több száz pangóvízes, tőzeges talajú lefolyástalan lápfolt alakult ki, melyek némelyikében megtalálható a füzlevelű gyöngyvessző. A Barcs, Szulok, Istvándi, Darány és Drávatamási községek által lehatárolt területet foglalja magába a Barcsi Tájvédelmi Körzet, melynek fokozottan védett részében, a Rigóc-patak táplálta Nagy-berekben él a faj hazai, őshonosnak tekinthető populációinak nagy része. A Nagy-berekben találhatók Belső-Somogy legszebb, összefüggő égerlápjai, melyek otthont adnak pl. a királyharasztnak (*Osmunda regalis*) és több tőzegmoha fajnak (*Sphagnum* sp.) is.

A *Spiraea salicifolia*-ra vonatkozó adatok több mint egy évszázadosak: BORBÁS Vince (1890) és BOROS Ádám (1925) tollából származnak az első információk, melyek a ma is

ismert előfordulási helyek közül írnak le néhányat. A napjainkra ismertté vált, kb. 100 000 egyedet számláló állomány feltárása leginkább JUHÁSZ et al. (1985) kutatásaihoz fűződik.

A közel 30 populáció az égerlápok (*Thelypteridi* - *Alnetum*) szélein található. Mivel a magas és állandó vízállást e faj nem viseli el, általában a láptavak időszakosan vízzel borított szegélyén tenyészik, ahol a vízmélység alig több mint 10 cm. Néhány populáció egyedszáma meghaladja a 10 000 tövet (Nagyberek, Totyogó, Kerek-tó, Púpos-kút, Kács gátja); az átlagos egyedszám azonban a legtöbb helyen 1 000-10 000 tö (Kígyós-tó, Nádas-folyás, Nagy-nyírkút, Nagy-csirkota, Szűrűhely-folyás, Külső-lap, Kaburgya, Rekettye-tó, Fekete-tó, Mocsila, Széles-tó) ill. 100-1 000 tö (Kígyós-tó, Dagonya, Kasza, Nádas-folyás, Kis-Nyírkút) között van. A Tájvédelmi Körzet határán és az azon kívül eső területeken pedig - Barcs, Csokonyavisona és Szulok községek közelében - néhány kisebb és közepes (1-100 ill. 100-1 000 tö) egyedszámú, a többitől elszigetelődött fiatal vagy maradvány populáció él (pl. Zimonai-erdő, Nagybók, Kisbók, Hosszú-fűz).

Az egyedek általában jólfejlettek, embermagasságúra nőnek, a legtöbb populációban rendszeresen virágoznak és termést érlelnek.

Veszélyeztető tényezők, védelme

A *Spiraea salicifolia* hazánk flórájának stabil, de aktuálisan veszélyeztetett és védett tagja. Kipusztulásától nem kell tartanunk, ám mivel a meglévő populációk gyorsan reagálnak a különböző ökológiai tényezők (fény- és vízviszonyok) megváltozására, az élőhelyek jelentős részéről eltűnhetnek ill. erősen megfogyatkozhatnak a növény populációi a nem körültekintő erdészeti beavatkozások és a vízrendezések kedvezőtlen hatásainak következtében.

A faj védelme az élőhely védelme nélkül megvalósíthatatlan, ezért elsősorban az egyébként is ritka és kiemelkedő természetvédelmi jelentőséggel bíró égerlápok (*Thelypteridi*-*Alnetum*) megőrzése és fenntartása garantálhatja a füzlevelű gyöngyvessző fennmaradását egyetlen őshonos hazai termőhelyén. A populációkat és az élőhelyeket leginkább veszélyeztető tényezők a következők:

- vízrendezés: A korábbi évtizedekben végrehajtott lecsapolások, a mesterséges tó- és zsiliprendszerek kialakítása, valamint a talajvízszint erős lesüllyedése következtében megváltozott vízviszonyok jelentik a legnagyobb veszélyt a faj számára (KÖKÉNY 1993). A láptavak kiszáradása és elgyomosodása, vagy éppen a vízállás nagymértékű megemelkedése a növény gyors visszaszorulását eredményezi.
- erdőgazdálkodás: Az általában tarvágásos üzemmódban kezelt égerlápok letermelése során az élőhely bolygatása és a mikroklima hirtelen megváltozása miatt bekövetkező fajszegényedés és fajösszetétel-változás áldozatává válhat a *Spiraea salicifolia* is, bár ez a veszélyforrás leginkább a védett területen kívül található égerlápokat veszélyezteti. A faállomány erősebb záródása szintén e fényigényes növény kiszorulását eredményezi a kevésbé záródott állományrészekbe és a szegélyekre.
- vadkárosítás: A túlszaporodott szarvas állomány kártétele néhol jelentős mértékű, de a növény jó visszaszerző képessége miatt ez nem jelent komolyabb veszélyt a populációk számára.

Irodalom

- BORBÁS V. (1890): *Spiraea*-cserjéink összeállítása. - Magyar Növénytani Lapok **13**: 65-78.
- BOROS Á. (1925): A drávabalparti síkság flórájának alapvonásai különös tekintettel a lápokra. - Magyar Botanikai Lapok **23**: 1-56.
- JUHÁSZ M - SZERDAHELYI T. - SZOLLÁTH Gy. (1985): Újabb adatok a Barcsi Tájvédelmi Körzet flórájához. - Dunántúli Dolgozatok **5**: 35-50.
- KÖKÉNY I. (1993): *Spiraea salicifolia* L. - Szakmérnöki dolgozat, Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron.